Dr. Thain'nin Kalemile Board'ın Gözünden Bir Misyoner Olarak Cyrus Hamlin ve Onun Osmanlı'daki Misyonu

Turgut Karaçoban

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3627-0200>

Doktora Öğrencisi / Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Sakarya- TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 28.10.2020

Kabul: 07.01.2021

On-line Yayın: 31.03.2021

Anahtar Kelimeler

Cyrus Hamlin

Misyonerlik

ABCFM

Robert Kolej

Osmanlı Devleti

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.47209>

Öz

Cyrus Hamlin, 1829 yılında "American Board of Commissioners for Foreign Missions" (ABCFM) tarafından Osmanlı topraklarına gönderilen bir misyonerdir. Ancak onunla ilgili bu tanım çok yetersiz kalmaktadır; çünkü Cyrus Hamlin sıradan bir misyoner değildir. Osmanlı Devleti'ne bir misyoner olarak adım attığı ilk andan itibaren bir misyonerin çalışma alanlarının çok ötesinde faaliyetlere girişmiştir. Kimi zaman misyoner bir öğretmen, kimi zaman bir sanatkar kimi zaman da bir tüccar olarak çıkmaktadır karşımıza. Sıradan bir misyoner olmadığı ve olmayacağı daha ilk günlerden açıktır. Hamlin, yaptığı tüm çalışmaları misyonerliğin sınırları içinde görmekte ve bu konuda geri adım atmamakta ısrarcı davranmaktadır. Çünkü ona göre her ne yapıyorsa inandığı dava uğruna yapmaktadır. Osmanlı Devleti'nde uyguladığı eğitim faaliyetleri ve yaptığı ticari girişimler Amerikan Board tarafından benimsenmemiş, çoğu zaman kurulun tepkisini çekmiştir. Sıra dışı bir misyoner profili çizen Hamlin, Osmanlı'daki diğer Hristiyan cemaatler ve Türk bürokrasisi ile sürekli bir mücadele halinde olmuştur. Hamlin, Amerikan Board ile resmi olarak ilişkisini kestikten sonra Robert Koleji'ni kurmuş, bu kolej vasıtasıyla misyonerliğini devam ettirmiştir. Çalışmamız, Amerikan Board'ın bir dergisinde yayınlanan "Bir Misyoner Olarak Cyrus Hamlin'in Biyografisi" adlı yazıyı ele almaktadır. Dr. Thain'in yazdığı bu yazı ABCFM'nin daha önce eleştirdiği bir üyesi olan Cyrus Hamlin'in yaşamına ve faaliyetlerine verdiği değer açısından da önem taşımaktadır. Dr. Thain'in anlatımları, Cyrus Hamlin'in yazdığı iki kitaptaki bilgilerle harmanlanarak okuyucuya sunulmuştur.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Karaçoban, T. (2021). Dr. Thain'nin Kalemile Board'ın Gözünden Bir Misyoner Olarak Cyrus Hamlin ve Onun Osmanlı'daki Misyonu. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(84): 517-535.

From The Pen of Dr. Thain Cyrus Hamlin as a Missionary and His Mission in the Ottoman Empire Through The Eyes of Board's Perspective

Turgut Karaçoban

PhD Student / Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of History, Sakarya- TURKEY

Article History

Submitted: 28.10.2020

Accepted: 07.01.2021

Published Online: 31.03.2021

Keywords

Cyrus Hamlin

Missionary

ABCFM

Robert College

Ottoman State

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.47209>

Abstract

Cyrus Hamlin is a missionary sent to Ottoman lands in 1829 by the "American Board of Commissioners for Foreign Missions" (ABCFM). However, this definition is very inadequate because Cyrus Hamlin is not an ordinary missionary. From the moment he came to Istanbul, the capital city of the Ottoman Empire, he not only did missionary activities but also carried out many different works in many distinct fields. He sometimes acted as a missionary teacher, sometimes as an artist and sometimes as a merchant. In short, he preferred to be a man of action rather than an ordinary missionary. Despite this fact, Hamlin sees all his work within the boundaries of missionary and even regards it as a sine qua non of the missionary. For Hamlin, missionary is huge cause he believes in his cause and has done everything he does for the sake of it. The educational activities and commercial initiatives he carried out in the Ottoman Empire were not adopted by the American Board, and he often drew its reaction. Drawing an exceptional missionary profile, Hamlin has been in a constant struggle with Turkish bureaucracy and other Christian communities in the Ottoman Empire. After officially cutting off his relationship with the American Board, Hamlin founded Robert College and continued his missionary activities by this college. Our study deals with the article "The Biography of Cyrus Hamlin as a Missionary" published in a magazine of the American Board. This article written by Dr Thain is significant in terms of praising the life and activities of Cyrus Hamlin, a member of ABCFM by which he had previously criticized. Dr Thain's narrative was presented to the reader by mixing the pieces of information in the two books written by Cyrus Hamlin.

GİRİŞ

Göndermek anlamında Latince “Mission” sözcüğünden gelen ve tüm Batı dillerinde, yapılması maksadıyla bir kişiye verilen önemli bir görev demek anlamına gelen “misyon” Hristiyan inancını Hristiyan olmayanlara sunmak amacıyla yurtdışına gönderilen grupların eylemlerini ifade etmektedir. Misyonerlik ise genel anlamda başka dinden olanları kendi dinine kazandırmak için kurulan dernek anlamına gelmekte, aynı zamanda Hristiyan olmayan ülkelerde Hristiyanlığı yayma amacı güden kurum için de kullanılmaktadır (Yıldız,2016: 21). Hz. İsa’ya atfedilen “Gidin bütün ulusları öğrencim olarak yetiştirin. Onları baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben dünyanın sonuna dek sizinle birlikteyim” şeklinde mesajla başladığı” (Aydın, 2008: 20) sözü, ilk misyonerlik çağrısı olarak kabul edilir; ancak İsa’nın kendisini İncil’i tüm milletlere yaymakla görevlendirdiğini iddia eden Pavlus, ilk misyonerin kendisi olduğunu söyler (Gündüz ve Aydın, 2002: 63-64). Diğer bir yandan bugünkü misyonerliğin ilkel şekilde de olsa teşkilat haline getiren kişi olarak da 1235 İspanya doğumlu Ramon De Rull kabul edilir (Halidi ve Feruh, 1991: 12).

Amerika’daki misyonerlik faaliyetlerinin öncüsü sayılan ABCFM’nin kuruluşunda Samuel j. Mills ve destekçilerinin yeri büyüktür. Yurt dışında misyonerlik yapmaya söz vermiş olan Mill ve onun destekçileri, 1808 yılı Ekim ayında gizlice Kardeşler Cemiyeti’ni kurmuş, üyelerden dördü Williams Koleji’ni bitirdikten sonra yeni açılmış olan Andover Teoloji Fakültesi’ne gitmişlerdir. Daha sonra Mills, Adoniram Judon, Samuel Newell ve Samuel Nott’tun imzalarıyla American Board’ın yakın habercisi sayılabilecek bir grup daha ortaya çıkmıştır. 27 Haziran 1810’da ise Amerika Yabancı Misyon Temsilcileri Birliği, yani American Board Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) kurulmuştur (Stone, 2011: 47-48).

Osmanlı topraklarında, Amerika Birleşik Devletleri adına misyonerlik yapan birkaç kurum vardır. Bunlar içinde misyonerlik faaliyetlerine öncülük eden, ilk misyonerlik çalışmalarını yapan ve nerdeyse bütün Osmanlı’da misyonerlik faaliyetleri yürüten tek kuruluş ABCFM olmuş, bu kurum Amerikan misyonerlerinin dünyadaki çalışmalarının önünü açmıştır. İlk Yurtdışı faaliyetin 1812 yılında Hindistan’a yönelik başlatan kurum bu ülkede zor şartlarda çalışmasına ve birkaç istasyon kurmasına karşın gözleri daima kutsal sayılan topraklarda olmuştur. Bu toprakların neredeyse hepsi Osmanlı sınırları içinde yer almasından dolayı Amerikan Board 1819 yılında Osmanlı’da çalışmalar yapma kararı almış ve bu kararını 1920’de uygulamaya koymuştur. Onlara göre bu kutsal topraklar Müslümanların eline bırakılamayacağı gibi kendi hallerine de bırakılamazdı. Dolayısıyla bu bölgeye hakim olmayı gerekli görmüşlerdir (Alan, 2015: 3-4).

Amerikan Board, 14 Ocak 1820 tarihinde Pliny Fisk ve Levi Parsons isimli iki misyonerini İzmir’e göndererek Osmanlı hakimiyeti altındaki topraklarda ilk misyonerlik faaliyetine başladılar. Yahudi, Putperest, Müslüman ve Hristiyanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri yürüten her iki isim de hayatlarının sonuna kadar Osmanlı topraklarında yaşamıştır. Her iki isim de hayatlarını Amerikan Board adına misyonerlik faaliyetlerine adanmış olmaları bakımından kurumda saygın birer yere sahiptir. Fisk ve Parsons’dan sonra Daniel Temple ve Jonas King’in misyonerlik faaliyetlerine devam etmiştir. Bu kişileri, William Goodell, Isaac Bird, Eli Smith, Harrison Gray Otis Dwight, George B. Whiting, DR. Dodge, John F. Lanneau, Charles S. Sherman ve Dr. Harves ve diğer isimler takip etmiştir (İskefiyeli, 2013: 282). Stone, Türkiye’ye gönderilen ilk misyonerlerin New England Ekolüne dahil oldukları için Doğu Kiliselerini canlandırma hevesi içinde olduklarını söyler. Yüzyılın sonlarında İkinci Büyük Uyanış’ın ürünü olarak ortaya çıkan New England Cemaatçi Kiliselerinin yeniden canlandırılması davetlerine katılan bu misyonerler, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gözlemledikleri ve geleneklere sıkı sıkıya bağlı kilise hiyerarşisinin New England Cemaatçi Kiliselerine benzerliği nedeniyle bu görevlerin içinde yer almaya istekli kişilerdi. İlk gelen isimler olan Pliny Fisk ve Levi

Parsons da bu grubun üyeleri arasında bulunuyordu. Onları takip edenler, New England'daki İncil Merkezli itikadın yeniden canlanışının derinden etkilediği kişilerdi (Stone, 2011: 48-49).

1820'li yılların sonuna gelindiğinde misyonierlerin çalışmaları sonucu Board tarafından Osmanlı sahasına ve bölgedeki merkezi ve yerel dengelere olan aşinalık artmıştır. 1829 yılında Board'ın genel sekreteri Rufus Anderson bu topraklara bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu geniş saha üzerinde neler yapılabileceği üzerine tespitlerde bulunmuştur. Böylece kısa bir sürede İstanbul'da bir teşkilatlanma gerçekleştirmişlerdir (Yücel, 2014: 28). Osmanlı toprakları üzerinde herhangi bir bölgeye yerleşen bir Amerikan misyonierinin ilk işi, dil öğrenmeye çalışmak olmuştur. Bir taraftan yerel dilleri öğrenen misyonierler diğer yandan da halkla temasa geçmişler, bunda da oldukça başarılı olmuşlardır.

Misyonerlerin önceliği eğitime vermelerinin temelinde iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dini propagandaların yapılabilecekleri ve İncil'i okuyabilecek derecede eğitimli bir topluluk oluşturmak, ikincisi ise eğitim açığının olduğu yerlere gidip hem bu açığı kapatmak hem de halkla olumlu ilişkiler kurup onlar tarafından kabul edilmektir (Alan, 2015: 10).

Ancak misyonierlerin görevleri, bulundukları yerlerdeki halkın dini açıdan durumu, ibadet biçimleri, din adamlarının sayısı, eğitim seviyeleri, bilgi ve ahlak düzeyleri gibi konularla sınırlı kalmamış, çoğu ayrıca sosyal ve ekonomik durumları inceleyip edindikleri bilgileri merkeze raporlamışlardır. Halkın sosyal ve sınıf farklılıkları, ülkedeki siyasi durum, tarım zanaatların durumu, tarım alanlarının kullanılma oranları, ülkedeki yönetimin istikrarı, tüccarın ahlakı ve dürüstlüğü gibi her konu misyonierlerin faaliyet alanına dahildi (İskefiyeli, 2013: 282). Bu araştırmaların somut verileri, bir dönem Amerikan Misyonerlik Heyeti'nin sekreterliğini yapmış olan James L. Barton'ın eserinde açıkça görülebilir. Barton, Türk hakimiyeti altındaki toprakları kaynakları oldukça bol bölgeler olarak tanımlar. Türk imparatorluğuna yüzeysel bir bakışın yanıltıcı olacağını, zira aşırı fakir olarak görülen Türkiye'nin gerçekte çok zengin bir ülke olduğunu söyler. Öyle ki, ona göre, Türkiye'den başka verimli ve zengin topraklarıyla övünebilecek çok az ülke olabilir; çünkü modern tarım ve madencilik yöntemleri gerektiği gibi uygulandığında bu topraklar, hayal edilemeyecek derecede verim potansiyeline sahiptir (Barton, 2010: 15-16).

Eğitimi asıl amaç olarak gören Amerikan misyonierleri ulaştıkları her bir bölgede ilk olarak temel düzeyde eğitim kurumları açmışlardır. Bu kurumlar, İlköğretim düzeyinde, çoğunlukla Ermeni kökenli çocukları ve İncil'i okuyup anlayabilmeleri için okuma yazma bilmeyen yetişkinleri hedef almıştır (Yücel, 2014: 35). Yıllar geçtikçe daha üst seviyeli eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuş, böylece ortaokul ve lise seviyesinde okullar açılmıştır. Yatılı okullar aracılığıyla ileriye dönük vasıflı kız ve erkek öğrenciler yetiştirilmiş ve kolejler açılmıştır. Bu okulların mezunları, bir taraftan ülke genelinde faaliyet gösteren misyon okullarının öğretmen açığını kapatırken diğer taraftan da hem ABD'de hem de başka ülkelerde Board adına çalışmışlardır (Alan, 2015: 11).

Başlangıçta Yahudiler ve Müslümanlar da misyonun birer parçası olarak görülmüşlerdir; ancak bunun o kadar da kolay olmadığı anlaşılınca yalnızca Hristiyanlar üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Burada Ermenilere özel bir önem verildiği görülür. 1830'da iki Ermeni rehberin yardımıyla Anadolu'yu ve özellikle Ermenilerin yaşadığı yerleşim merkezlerini ziyaret eden Amerikalı misyonierler Eli Smith ve Harrison Gray Dwight, gördüklerini raporlayarak "Ermenistan'da Araştırmalar" adıyla Boston'da yayınlamışlardır. Board tarafından basılan bu kitap hemen hemen Türkiye'ye gönderilen bütün misyonierlerin el kitabı haline gelmiştir (Uçar, 2013: 68-69). Ermenilere verilen özel önem, basılan kitaplardaki oranlarda da rahatlıkla görülmektedir. Misyonerlerin Malta'da matbaayı ilk kurdukları tarih olan 1822'den 1881 tarihine kadar Board tarafından Malta, İzmir ve İstanbul'daki matbaalarda toplam 725 adet kitap, broşür ve risale yayınlanmıştır. Bunlardan 358'i Ermenice ve Ermeni harfli Türkçe, 172'si Rumca ve 100 adedi de Bulgarcaydı. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Amerikan Board matbaalarında basılan tüm yayınların sayfa sayısı 600 milyonu aşmıştır (Kocabaşoğlu, 1989: 147-

148).

Misyondaki Ermeni faktörü Cyrus Hamlin için de anahtar konumda olmuştur. Gerek Bebek İlahiyat Okulu'nda gerekse Robert Koleji'ndeki faaliyetlerde Ermeniler etkin bir rol oynamıştır. Cyrus Hamlin'in, "Bebek'teki çalışma odamda doğdu." dediği ve Londra'da bulunan Türk Misyonlarına Yardım Cemiyeti'nin gerçek kurucusu ve üyesi olarak tanımladığı Cuthbert G. Young, 1853 yılında Mısır ve Suriye üzerinden İstanbul'a gelmişti. Bebek'te bir dönem konaklayan ve Bebek İlahiyat Okulu'nda teoloji dersleri de veren Cuthbert G. Young da Ermenileri şu sözlerle tanımlamaktadır: "Ermeni ırkı, Türkiye'ye giriş vasıtası olacak açık bir kapıdır." (Hamlin, 2017: 337)

Bu çalışmada, 1907 yılında Amerikan Board'ın yayın organında çıkmış ve bütünüyle Cyrus Hamlin'in biyografisine ayrılmış olan sayı kullanılmıştır. 1907'de Dr. Thain tarafından kaleme alınan Cyrus Hamlin biyografisi, bir biyografi olmasının yanında Board'un gözünden Hamlin'in hayatına ve çalışma faaliyetlerine yönelik değerlendirmeler de içermektedir. Derginin kapağında Cyrus Hamlin misyoner, devlet adamı ve mucit olarak nitelendirilir; derginin girişi yazısı Cornelius H. Patton tarafından yazılmıştır. Burada Patton, üç ayda bir yayınlanan dergide nadir olarak bir biyografik karakter sunduklarını dile getirir; Cyrus Hamlin'den, Amerikan Board kahramanları arasında en ön safları işgal eden bir misyoner olarak bahseder. Hamlin'in hayatını kendi kaleminden sunamadıkları için Dr. A.R. Thain'den onun hayatını okuyucular için özetlemesini istediklerini, Dr. Thain'in de bu isteği ustalıklı ve büyük bir sorumlulukla yerine getirdiğini belirtir.

Bu çalışmada ayrıca Cyrus Hamlin tarafından yazılan "Among The Turk" (Türkler Arasında) ve "My Life and Times" (Hayatım ve Zamanlarım) adlı eserlerinden de faydalanılmıştır. Cyrus Hamlin'in My Life and Times adlı eseri Ayşe Aksu tarafından "Robert Kolej Uğrunda Bir Ömür" adıyla basılmıştır. Çalışmada da bu çeviri başlığı kullanılmıştır.

Cyrus Hamlin, Hayatı ve ailesi

Thain, Amerikan Board ve Cyrus Hamlin'in alt ay arayla doğduklarını şiirsel bir üslup kullanarak aktarır: "Board 29 Haziran 1810'da Massachusetts Bradford'da doğarken Cyrus Hamlin de 5 Ocak 1811'de Maine Waterford'da doğar. Board'ın bebeklik dönemi çok kısa sürmüştü. Board Tanrı'nın nehrinden içti ve başını kaldırıp tüm dünyanın hasata hazır geniş alanlarına baktı. İlk misyonerlerini Hamlin'in doğumundan bir gün sonra Amerika'dan gönderdi. Oysa onun bekleliği uzun sürmüştü; fakat biz onun nasıl bir deha olduğunu çok genç yaşlarında yaptıklarıyla göreceğiz." (A.R. Thain, 1907: 3).

5 Ocak 1811'de doğan Cyrus Hamlin'in kendisinden on yaş ve altı yaş büyük olan iki ablası (Susan ve Rebecca) ile iki yaş büyük olan (Hannibal) bir ağabeyi bulunmaktadır. Kendisi daha yedi aylıkken babası veremden vefat etmiştir. Dört çocuk, iki çiftlik ve henüz oturmamış büyük bir işletmeyle ortada kalan annesi, cılız bir bebek olarak dünyaya gelen Cyrus Hamlin'in bakımıyla meşgul olmuştur (Hamlin, 2017: 337).

Thain, Hamlinlerin soyağacını şu şekilde aktarmaktadır: "Hamlinler Hugunotlar soyundan gelir ve Hugunotlar Fransız Yankilerinden olup usta, özgürlük aşığı ve becerikli kişilerdir. Cyrus'un büyük babası "Eleazer Hamlin" Devrim Savaşı'ndan önce büyük bir ailenin büyük idealleri olan bir üyesi olarak Massachusetts'te yaşıyordu. Yedi çocuk sahibi olan büyükbabası çocuklarına kıta isimleri veriyordu, en azından erkek çocuklarına. İlk doğan oğlunun ismi Africanus, ikincisi Americanus, üçüncüsü Asiaticus ve dördüncüsünün ismi Europus'tu. Aynı şekilde isimlendirme yaparken dünyadaki kıtaları fetheden isimleri de çocuklarına veriyordu. İkiz çocukları Cyrus ve Hannibal soyları için birçok onurlu hizmetlerde bulunurken misyonerlik açısından asıl başarılı çalışmalar Cyrus kanalından gerçekleştirilmiştir. Eleazer'in oğullarından üçü Devrim Savaşı'nın sonuna kadar savaştı bunun üzerine Massachusetts Yasama Meclisi Baba Eleazer'e Maine bölgesinde hatırı sayılır bir arazi parçası verdi. Ancak buranın Yunanlıların armağanları gibi başa çıkılması zor bir yer olduğu ortaya

çıktı. Her ne kadar ünlü tahta at gibi içi düşmanla dolu olmasa da burası yırtıcı ayılarla dolu bir yerdi. O kadar verimsiz, kayalık vahşi bir yerdi ki burada ladin ağaçları ve ayıların dışında nerdeyse hiçbir şey üretilemezdi." (A.R. Thain, 1907: 3-4).

Ancak Cyrus Hamlin'in büyükbabası bu arazi yerine kendisine Waterford'dan dört çiftlik verilmesini sağlar. Çocukları Africus, Eleazer, Americus ve Hannibal yaşayacakları yerleri seçerek yerleşir. Cyrus'un babası ise bu verimsiz arazinin bir kısmını temizler, bir ev ve bir ahır yapar, 1799-1800 kışında Massachusetts-Acton'dan Susan Faulkner ile evlenir. Bu evlilikten Cyrus Hamlin'in de dahil olduğu altı çocuk dünyaya gelir, ancak bunlardan ikisi daha bebekken ölür (Hamlin, 2017: 31-32).

Okul Dönemi

Thain, İlk eğitimini annesinden alan Hamlin'i, yaramaz bir çocuk olsa da her zaman öğrenmeye yatkın ve arzulu biri olarak betimler. (A.R. Thain, 1907: 5). Aile hekimleri, on altı yaşına girmiş olmasına rağmen bedenlen hala zayıf ve güçsüz görünen Cyrus'un çiftlik işleri yerine eğitime yönlendirilmesi gerektiğini önermişlerdir (A.R. Thain, 1907: 6); ancak eğitim giderlerini karşılayacak gücü olmayan aile 6 Ocak 1827'de Cyrus'u Portlan'da yaşayan eniştesi, aynı zamanda gümüş kuyumcusu ve mücevherat ustası Mr. Charles Farley'in yanına göndermiştir. Cyrus, bu tarihi, çiftçilik hayatının bitip zanaatkarlık hayatının başladığı gün olarak tanımlamıştır (Hamlin, 2017: 62-65).

Çalışma Yaşamı

Eniştesinin yanında geçen iki yıl dört ay sonunda Cyrus'un, "... hem içsel hem dışsal, hem insani hem de ulvi" bir eğitim aldığını söyleyen Thain, bu çıraklığın onun hayatında yaptığı değişiklikleri de: "Cyrus'un aletleri kullanmada edindiği beceri çok yararlı bir amaca dönüştü. 25-30 yıl sonra Dr. Hamlin İstanbul sokaklarında ya da Robert Kolej'in yükseldiği yerde dururken şapkasının altında teknik okul, şaşırtıcı sayıda ticari iş, Tanrı'nın övgüsüyle birlikte insanlık için güzel şeyler olacaktı. Yaptığı ticaretin uzmanı oldu ve bu becerisini Tanrı'nın hizmetinde insanlık için kullanmış oldu. Dr. Hamlin'in hayranlarından biri, bir keresinde yarı ciddi yarı şaka olarak onun on altı meslekte usta olduğunu söylemiş. Hamlin de Hayatım ve Zamanlar adlı kitabında abartılı bu mizahi söylemi aktarmaktadır." (A.R. Thain, 1907: 7). ifadeleri ile özetler. Thain'in aktardığı bu mizahi söylemi Hamlin'in eserinde görmekteyiz. Hamlin, kitabında, Dr. Bartol'un çok enfes hayal gücüyle oluşturduğu listeyi hiç görmediğini bununla birlikte bu listeye kendisinin en fazla gurur duyduğu çamaşırcı kadın mesleğini eklemeyi tahmin ettiğini söyler (Hamlin, 2017: 327).

Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da kurulan hastaneye getirilen yaralı ve esir askerlerin durumunu görünce hastaların hallerini Başhekim Dr. O'Connar'a ileten Hamlin, ondan tatmin edici bir cevap alamamış dahası herkesin kendi işine bakması yönünde bir telkin duymuştur. Askerin, böceklerle dolu giysileri giymektense soğukta çıplak kalmayı tercih ettiğini görünce bu askerlerin acısını hafifletmeyi bir görev olarak görüp çamaşır yıkama işine girdiğini söyleyen Hamlin, Bebek'te bir Ermeni kahyanın tavsiye ettiği geniş avlulu bir evde Rum ve Ermeni kadınlardan oluşan yirmi iki kişilik bir yıkama ekibi kurmuştur. Ancak bir süre sonra çamaşırlardan gelen kötü kokular çevre sakinlerinin şikayetine yol açmış, üstelik böceklerle dolu çamaşırlara dokunmak istemeyen bu kadınlar da işi bırakıp evlerine gitmişlerdir. Bunun üzerine Kuleli'de İngilizlere ait olan meşeden yapılmış boş bira fiçilerini kullanarak sekiz adet çamaşır yıkama makinesi yaparak işçilerin tekrar gelmesini sağlayıp her birine aylık 30-40 dolar gelir sağlayacak bir iş imkanı tanıdığını eserinde gururla anlatan Cyrus Hamlin, çamaşır yıkama işinden elde edilen 3000 doları da Bahçecik'teki kiliseyi büyütmek için kullandığını söylemektedir. (Hamlin, 2017: 319-326).

Hamlin İçin Bir Dönüm Noktası

"Cyrus Hamlin, Dr. Edward Payson ile tanıştıktan sonra kendini dine vermiş, hem gece okuluna gitmiş hem de İncil'i ve dini kitapları büyük bir arzu ve tutkuyla okumuştur. Özellikle ilahiyatçı Jonathan Edward'ın eserleri onu derinden etkilemiş, zihinsel olgunluğa erişmesinde teşvik

edici bir güç olmuştur. Profane Swearing üzerine yazdığı yazının ödül kazanması üzerine kilise elçisi olması teklif edilmiş, o da bu teklifi kabul etmiştir. Cyrus Hamlin'in azmi ve inancı, çıraklık şartlarından muaf edilmesini sağlamıştır." (A.R. Thain, 1907: 8).

15.000 dolardan az tutmayacak olan dokuz yıllık eğitimin üstesinden gelmesinin imkansızlığını bilen Cyrus Hamlin'in her ne kadar tek amacı iyi bir zanaatkar olmak olsa da Isaac Smith onu kilisenin hizmetine almaya karar vermiştir. Meseleyi kilisenin huzuruna sunan Smith oradan bin dolarla sınırlı bir yardım yapılmasının yolunu açınca Hamlin için de hedef değişikliğinin yolu açılmıştır. Artık yeni planlarının dünyalık değil maneviyatla ilgili güzelliklere dair olacağını söyleyen Hamlin, yeni durumla ilgili, sonunda hayatına dair bütün planları gemiden denize attığını ve yenilerine başlama kararı aldığını eklemektedir (Hamlin, 2017: 83).

Dr. Thain, bu bölümü, "Hamlin'in on sekiz yaşını dört ay geçerken kalbinde Tanrı aşkı, parmaklarında iyi derecede mekanik beceri, cebinde ufak miktarda para ve not defterinde Edward'ın öğütleriyle mükemmel ruhla eğitiminin bir diğer aşaması olan Brighton Academy'e başladı" sözleriyle noktalamaktadır (A.R. Thain, 1907: 8).

Brighton Academy ve Bowdoin Collage

Brighton Academy ve Bowdoin Collage'deki eğitimlerinden bahsederken Thain şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Buralarda zihnini olduğu kadar karakter niteliklerini de güçlendirdi. Kendini sade yaşama ve yorucu düşüncelere verdi. Fiziksel yapısını hayatının önceki dönemlerine göre daha fazla kullanan Hamlin bazen sabah beşten gece onlara kadar matematik ve ölü diller de birçok konuda kendini geliştirmenin yollarını aradı. Yalnızca kolej derslerinden faydalanmakla da yetinmeyen Hamlin müfredatın dışında kalan konuları da ilgi alanları içine kattı. Bir gün Hamlinlerin sınıfında Profesör Smyth, buharlı motor üzerine bir ders verdi. İçlerinden hiç biri o güne kadar buharlı motor görmemişti. O zamanlar kağıtlar (Öküz Arabaları) zamanıydı. Dersten sonra Hamlin profesöre kendisinin çalışan bir motor yapacağına inandığını söyledi. Profesör de ona eğer isterse her şeyi yapabileceğini söyledi ve denemesini istedi." (A.R. Thain, 1907: 9).

Profesörün verdiği destekle hesap kitap yapmadan bir projeye daldığını söyleyen Cyrus Hamlin için bu proje ileride tüm hayatı üzerinde etki bırakacak derecede önemli olacaktır. Cyrus Hamlin makinenin kendisi için önemini anlatırken "Ben o makine için vardım; yapmaya ya da ölmeye" karar vermiştim" (Hamlin, 2017: 119) ifadelerini kullanır. Thain bu süreci "İki üç aylık bir sürede Lardner'ın buharlı makinelerle ilgili kitaplarını okuyup Portland'daki dükkânın alet ve edevatlarını da kullanarak günde 10-15 saat çalışıp bir buharlı makine yaptı. Bu bir oyuncak değildi, çalışan bir makineydi. Bunun için kolejden 175 dolarlık bir ödeme aldı. Ancak bu ileride kaptanı olacağı ve un, ekmek ve insan yapımını üstleneceği büyük bir endüstrinin yalnızca küçük bir işçiliği idi." (A.R. Thain, 1907: 9). sözleriyle özetler. Teknisyenlerin, Cleaveland Cabinet'te bulunan bu makineyi incelerken bunun Maine eyaletinde üretilmiş ilk buharlı makine olduğunu göz önünde bulundurarak incelemesini isteyen Hamlin üç ay boyunca canını dişine takarak ortaya çıkan bu makinenin onun hayatındaki önemine de değinmektedir. Buharlı makine yapma sürecinde dikkatini mecburen derslerinden başka yöne çevirmiş olsa da Hamlin, bu işi, onun önüne bilginin, tarihin ve ekonomi politığın yeni sahalarını açan bir iş olarak görür. Ona göre, bu iş sayesinde kendisi için bozulan dengeleri tekrar yerine koyabilmiştir. (Hamlin, 2017: 119).

Ruhban Okulu Hayatı ve Vaaz Devri

Thain, Cyrus Hamlin'in Bowdoin College'den sonra Bangor Seminary'e gidip teoloji eğitimi aldığını ve onun misyonerlik yapmak için Çin ya da Afrika'ya gitmeyi isterken, sonradan "Türkler Arasında" adını verdiği kitabı yazmasına neden olacak ülkeye yani Türkiye'ye gittiğini söyleyerek bu süreci:

"İlahiyat okulundaki üçüncü yılında Hamlin, misyonerlik hizmeti için kurula başvurdu ve çalışma alanı olarak da Çin ve Afrika tercihlerinde bulundu. O yılın Şubatında kuruldan bir mektup aldı ve bu mektupta onun İstanbul'a atandığı yazıyordu. Bu haber karşısında çok şaşırıldı. Bu tıpkı Ezekeil'in (Zülküf Peygamber) durumunu andırıyordu. Ezekeil'in Tanrı tarafından alınıp birdenbire Kudüs'e getirilişi gibi o da İstanbul'a nakledilmişti. Modern Ezekeil'in nefesi nerdeyse kesiliyordu. O da Ruh'un yardımıyla kendini yeniden yönlendirmesi için Rabbine sığındı. Hamlin, Doğu haritasını önüne yaymış, parmağını Karedeniz ve Marmara'nın birleştiği noktaya koyarak buranın stratejik açıdan önemli bir yer olduğu sonucunu çıkarıp iyi bir iş olacağını düşünmüştü. Böylece Godell, Dwight, Shaufler ve Holmes gibi İlahi takdir görevini sevinçle kabul etti. Aynı neşe içerisinde ilahiyatı tamamladıktan sonra istediği üç şeyin gelmesini diledi, yani onun üç arzusu vardı artık: evlenmek, papaz olmak ve İstanbul'a doğru yola çıkmak. Kurul üyeleri çeşitli nedenlerden dolayı onun hemen gönderilemeyeceği konusunda kendisini bilgilendirdiler. O da boş durmadı, çeşitli kiliselerde vaazlar verdi. Worcester'deki Union Kilisesi onu papaz olmak üzere davet etti ama o kararlı bir şekilde yüzünü İstanbul'a çevirmişti. Hamlin 3 Eylül 1828'de Henrietta Loraine Jackson ile evlendi ve bir ay sonra İstanbul'a yelken açan çift, 29 Ocak 1829'da kente ulaştı" (A.R. Thain, 1907: 10). sözleriyle anlatır.

Hamlin'in Çin ve Afrika isteklerinin altında daha önce buralara giden kişilerden etkilenmesi yatmaktadır. Brunswick'ten tanıdığı Tracy ve Johnson'un daha önce Çin'de bulunmalarından etkilenen Hamlin'in Önce Çin'e, daha sonra Afrika'ya gitmek istemiştir. (Hamlin, 2017: 119). Üçüncü sınıfa geldiğinde, Afrika'ya gidemeyeceğini anlamış, yüzünü Çin'e çevirmiş, ancak hiç beklenmedik bir şekilde Boğaziçi'ne nakledilmiştir (Hamlin, 2017: 152-153).

Thain, İstanbul'a gelen Hamlin'in dil konusunda oldukça zorlandığını, onun Osmanlı Türkiye'si gibi kozmopolit bir coğrafyada farklı dillerle karşılaşsa da özellikle iki dili, Türkçe ve Ermeniceyi öğrenmek zorunda olduğunu ve Türk ve Rus temsilcilerin tüm engelleme çabalarına rağmen bu dilleri öğrenmeye çalıştığını, bunda da başarılı olduğunu dile getirerek ifadelerini : "Misyonerlik için ilk gerekli olan şey, ülkede kullanılan dil ya da dillere aşina olmaktır; ancak Bay Hamlin çok geçmeden Türk ve Rus temsilcilerinin dil üzerinde ambargo koymaya çalıştıklarını gördü. İngilizce konuşabilirdi ama Türkçe ve Ermeniceye ihtiyaç duymaktaydı. İlk Ermeni öğretmeni hayatını kurtarmak için kaçmak zorunda kalmıştı. İkincisi de (Mesrobe) başarılı bir Rus Ermeni'siydi. Bu kişiyi Rusların uzun kolları yakaladı ve Sibiry'a sürgüne gönderdi. Hamlin'in Rus elçiliği nezdindeki çabaları pek sonuç vermemiş ama Mesrobe, Rus topraklarına ulaşmadan kaçmayı başarmıştır. Hamlin, Rus elçiliğinden, Rus Çarlığı'nın Türkiye'de asla bir Protestanizm'e izin vermeyeceği yönünde sert bir bildiri almıştır. Oysa Bay Hamlin engellemelerin ilerlemeyi durduramadığı David Crockett topraklarından geliyordu. Haklı olduğundan emindi. Rusya ve Türkiye'ye rağmen devam etti. Saf dinin ilerleyişini durdurmak için boğaza set çekebilirlerdi ancak bu engelleri aşacak bir güç vardı" (A.R. Thain, 1907: 11). cümleleriyle devam ettirir.

Bebek İlahiyat Okulu

Hamlin, önce ileri seviyedeki öğrencilere, özellikle de Ermeni öğrencilere İngilizce eğitim veren Bebek İlahiyat Okulu'nu kurar. 1840'ta faaliyete geçen bu okul için Hamlin gözden uzakta bir yer aramış çalışmaları sonucu Bebek'te karar kılmıştır. (Hamlin, 2017:52)

İlk öğrencileri Avedis ve Toros olan Bebek İlahiyat Okulu, on iki öğrenciye göre hesaplanmış, okul kısa sürede 14-20 yaş aralığındaki öğrencilerle dolmuştur. Öğretim ve yeme-içmenin parasız olduğu Bebek İlahiyat Okulu'nda her öğrenci kendi karyolasını, yatağını, kıyafetlerini, kitaplarını ve kırtasiye malzemelerini getirmek zorundadır. Bütün bu çabalar sürerken okuldan rahatsızlık duyan Ermeni patriği ve danışmanlarının engelleme çabaları, Hamlin'in "Fırtınaya dayanamıyorsam eğilmeliydim." cümlesiyle özetlediği alttan alma taktikleri sayesinde aşılmıştır. Bir yıl sonra artık ilahiyat okulunun patrikler yahut bankerler guruğu tarafından kapatılamayacağını anlayan Hamlin,

cazip felsefi yayınlar ve konferanslarla pek çok zeki insanı okula çektiğini söylemektedir. (Hamlin, 2011: 55-57)

Bebek İlahiyat Okulu 1843'te başka bir binaya taşınmış, öğrenci sayısı da on dörtten yirmiye çıkarılmıştır. Hamlin Robert Kolej'inin 1863'teki kuruluşuna dek burada hizmet vermiştir. Okulun müfredatında İngilizcenin yanı sıra Matematik, fizik, doğa ve etik felsefe, tarih, coğrafya ve günlük İncil dersleri yer almıştır. Ermeni bir profesörün önderliğinde de Ermenice öğretilmiştir. Cyrus Hamlin, Bebek İlahiyat Okulu'nun Ermenice üzerindeki etkisinin altını her zaman çizmiş, yürüttükleri müfredatın Ermeni dilinin işlenmesinde önemli bir itici güç oluşturduğu belirtmiş, hatta Ermenice için "Geldiğimizde onu çamur ve demir hâlinde bulduk; altın olarak bıraktık" (Hamlin, 2017: 233) ifadesini kullanmaktadır.

Cyrus Hamlin Amerika'ya yaptığı seyahatten dönünce bebek İlahiyat Okulu'nun idaresinin ondan alınarak William Clark'a verildiğini görmüştür. Kendisine teklif edilen teoloji sınıfı ve Fener'de bir vaaz istasyonu kurma görevlerini kabul etmiş olan Hamlin, William Clark'ın yönetiminin istasyon yönetimi tarafından beğenilmemesinin ardından İlahiyat okulundaki görevine geri dönmüştür (Hamlin, 2017: 363). Hamlin'in Ermeni çocukları için kurduğu bu ilahiyat okuluna 1850 ve 1855 arası Rum öğrenciler, son üç yılında da (1860-1863) sembolik olarak Müslüman öğrenciler alınmış, okul kapanıp Merzifon'a taşınıncaya kadar da üç kısım olarak faaliyet sürdürmüştür. (Yetkiner, 2008:154) Hamlin'in bir misyonerlik çatısı altında kurduğu bu eğitim merkezi daha sonra Merzifon'a nakledilmiş ve yörenin önemli eğitim okullarından biri olan Anadolu Koleji'nin temelini oluşturmuştur (Alan, 2015: 156-157).

Hamlin, Board'ın tüm itirazlarına rağmen eğitimi ilahiyatla sınırlamamış, Thain, onun halıcılıktan kimyaya, fare kapanı yapmaktan matematiğe, demir işlerinden mantığa, yel değirmeni yapmaktan felsefe yapmaya, çamaşır temizlemekten ekmek yapmaya kadar her alanda ders verir bir öğretim programı uyguladığını belirterek: "Burası diğer bazı enstitüler gibi mükemmelliğe odaklıydı. Yatırımlardan ziyade inanca dayalı olarak kurulmuştu. Hayır sadece inanca değil inanç ve işe dayalı kurulmuştu. Kurucusu bunu yapmak zorundaydı. Başarısının önünde çok fazla zorluk yatıyordu ve bu zorlukları aşmakta kullandığı yöntemleri orijinaldi. Misyonerlik faaliyetleri İstanbul'la bağlantılıydı. Boston'daki kurul üyeleri ona planlarını gerçekleştirmesi için izin verdiler ama sonuçlarını korkudan titreyerek beklediler." (A.R. Thain, 1907: 13) yorumunu yapmaktadır.

Cyrus Hamlin, genelde fakir olan öğrencilerinin en azından kendi kıyafetlerine yetecek kadar bir para kazanması amacıyla bir atölye kurmayı planlandığını ifade etmektedir. Hamlin'e göre böylece, bu çocuklar ihtiyaçları için kimseden para almayacak, aksine parayı kendileri kazanacaktır. Gerekli maddi desteği bulmakta zorlanan Hamlin, Zeytinburnu'ndaki Imperrial Works'te çalışan ve Bakırköy'de hükümet tarafından istihdam edilen İngiliz makinist ve mühendislerinden para toplayarak atölyeyi açabilmiştir. (Hamlin, 2011: 167).

Thain'e göre Hamlin kasça değil ama zekaca güçlü, asla düşmanlarına yenilmemiş, inancını ve görüşünü hiç kaybetmeyen, planlarını başarıya ulaştırmak için sabır, azim, pratik yetenek ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisini kullanan, kullandığı mental araçların çoğunu yapmak ya da adapte etmek zorunda kalan bir kişidir. Hamlin'in, öğrencilerin faydalandığı kitapların yanı sıra düşünsel ve etik felsefe ile matematikte kullanılan kitapları da kendisinin çevirmek zorunda kaldığını, kişisel çabalarıyla atölyeler için gerekli araç gereci temin ederek, burada öğrencilerine demirden soba ve soba borusu yapmayı öğrettiğini ekleyen Thain sonuçta Hamlin ve öğrencilerinin çabası ve inancının inanılmaz başarılar doğurduğunu söyler (A.R. Thain, 1907: 13-14).

Hamlin de kendisini Türklerin nasıl gördüğünden bahsederken, bütün hünerlerin ve icatların şeytandan geldiğine inanan Türklerin kendisine şeytani biri gözüyle baktıklarını söyler. Yalnızca Türkler değil, kendi Hristiyan kardeşleri de böyle düşünmektedir. Board'a göre bu hareketler misyonerlik faaliyetlerini dünyevileştirmekte ve onu hedeften uzaklaştırmaktadır: (Hamlin, 2017: 256-

257) Amerikan Misyön Evi de onun bu çalışmalarından hiç memnun olmamıştı. O sırada Boston'da oturan kardeşi Hannibal onun hakkında o kadar düşmanca eleştiriler duymuştu ki kendisine bir mektup yazarak yaptıklarıyla ilgili bir savunma yapması için yalvaracaktır (Hamlin, 2017: 257).

Hamlin sanayiye geliştirmek ve doğru araçlara yönlendirmek üzere yapabileceği her şeyi kendi mesleği ile alakalı görmektedir. Kendisini, Afrika'daki Zulu Misyönünü yürüten misyonerler gibi görmektedir. Buraya gelen misyonerler vahşi Zululara nasıl kazma, pulluk ve bir takım aletleri kullanmayı, tuğla yapmayı, rahat evler ve işlerini kolaylaştıracak eşyalar üretmeyi, yiyeceklerini münasip bir şekilde pişirmeyi, okul ve kilise inşa etmeyi, duvarcılık, marangozluk ve demircilik gibi meslekleri öğrettilerse kendisi de Türkiye'de aynısını yapmıştır (Hamlin, 2011: 158-161).

Zenope

Hamlin, İstanbul'da ilaç üretecek bir fabrika kurmayı düşünmüş, hatta çok iyi bir kimyacı olan Ermeni Zenop'u İngiltere'ye göndermek istemiştir: (A.R. Thain, 1907: 14) "Hamlin bu genç Ermeni çocuğun parlak geleceği adına göz yaşlarına boğuldu. Hocasının teklifinden çok kibarlığı ve nezaketinden etkilenen Zenop ona Tanrı aşkıyla dedi ki: Sen benim babamsın ama ben bunu kabul edemem. Ben İsa'yı kurtarıcı olarak kabul ettiğimde kendisi bana yardım ederse ben de hayatımı öğretmen olarak fakir vatandaşlarıma, Ermenilere adayacağıma söz verdim. Mr. Hamlin ona kibarca, kimyacı olarak para kazanmasının yine vatandaşları için yararlı olacağına ikna etmeye çalıştı. Ancak Zenope teşekkür etti ve dedi ki: "Hayatım kuruldu, bunu değiştiremem." Bu Ermeni Faraday Antep'e on iki dolardan biraz fazla bir maaşla öğretmen olarak gitti ve onun çalışmaları Antep Koleji'nin kuruluşunu sağladı" (A.R. Thain, 1907: 14-15).

Board'ın Tepkisini Çeken Faaliyetleri

Board, baştan beri Hamlin'in okuldaki atölye çalışmalarına karşı çıkmış ve kapatılmasını istemiştir. Hamlin bu taleplere uzun süre direnmiş, ancak kuruluşun oy çokluğuyla kapatma kararı almasını engelleyememiştir. Bu karara göre okuldaki atölye kapatılacak, tüm araç-gereçler satılacak, satıştan elde edilen gelir Board'ın hesabına aktarılacaktır (Hamlin, 2017: 258-259). Ne var ki, Hamlin, bu sorunu da akıllıca yöntemlerle çözmeyi başarıp atölyeni kapatılmasını önler:

"Dükkanını kapatma talebine karşı hesapları kapatmak ve eşyaları boşaltmak için iki üç hafta süre isteyen Hamlin şikayetleri kurnazlıkla alt edip dükkanını üstün zekasıyla kurtarmayı başarmıştı. Hamlin komiteye, 42 öğrencisi olduğunu ve çoğunun da okulda yürütülen endüstriyel işlere tabi olduklarını ve geldiklerinde hepsinin de paçavralar içinde ve kötü durumda olduklarını; ancak atölyedeki çabalarıyla bir derece özgürlüklerine kavuştuklarını yazdı. Hamlin yazısında, kendisinin bu öğrencilerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya istekli olduğunu ancak komitenin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda onun kadar arzulu olup olmadıklarını soruyordu. Bu diplomatik açıklamasını yazarken bir yandan da gülümsüyordu. Diyordu ki: Notun okunduğuna ve mizahı görmekten asla vazgeçmeyen Dr. Goodell'in kahkahalarına dek ani bir sessizliğin oluştuğuna inanıyorum. Hamlin'nin savunması sayesinde İlahiyat Okulunun endüstriyel ek binaları daha çok hizmet için korunmuş oldu" (A.R. Thain, 1907: 16).

Bu tür muhalefetleri normal gören Hamlin, her yeni yönelişin mutlaka denenip muhalefet gördüğünü bu nedenle de pek çok çileye maruz kalarak artık sarsılmaz ve dayanıklı bir hale geldiğini düşünmektedir (Hamlin, 2017: 257). Ayrıca Hamlin yaptığı işlerin tamamıyla Hristiyanlık için olduğunu savunmaktadır. Çünkü ona göre hayatını idame etmekten acizlerin ve sadakaya muhtaçların kaderi başkalarına tavsiye edilemez. Onları bu sefil halden çekip çıkarmak ise hastaları iyileştirmek ya da körlerin gözlerini açmak derecesinde mukaddes bir Hristiyanlık vazifesidir. Böyle bir hizmet ise misyonu karalamak değil tam aksine onu aklamaktır (Hamlin, 2011: 172).

Thain, Hamlin'in ekmek fabrikasından övgüyle bahsederek bu serüveni şu cümlelerle aktarmaktadır. "Hamlin'in en önemli başarılarından biri, un fabrikası ve fırın kurması, böylece buğday

ekmeği üretmesi olmuştur. Ürettikleri ekmeğin kalitesi ilk başlarda düşük olsa da yoğun çalışmalar sonucu iyi hale getirilmiştir. İlk yaptıkları ekmeklerin lezzetini herhangi bir canlının yiyemeyeceği tarzda tarif eden Hamlin, Yunanlı bir ekmekçinin yardımıyla sonunda leziz ekmekler satabilir oldu. Ayrıca ekmeğin satışı için, hastanelerle anlaşma imzalandı "(A.R. Thain, 1907: 18).

"Öte yandan ünlü Florance Nightingale, çalıştığı hastanelerde ekmeği tanıttı, böylece talep oldukça arttı; hatta talebi karşılamak için dışarıdan buğday satın alındı. Ekmek dışında kavrulmuş kahve, çamaşır yıkama makinesi ticaretine de girdi. Bu işlerden elde edilen gelirleri İlahiyat Okulu ve öğrencileri için harcandı. Ayrıca Osmanlı sınırları içinde 25.000 dolar harcayarak Board için on üç tane kilise yaptırdı. Sayısız gencin eğitime yardım edildi. Ne var ki, 1860 yılında okulun Merzifon'a taşınmasına karar verilince Dr. Hamlin, Board ile ilişkisini sona erdirdi "(A.R. Thain, 1907: 20).

Hamlin, Kırım Savaşı sırasında kurduğu işletmeler de dahil olmak üzere, bütün girişimciliklerinden 25.000 dolar gelir elde ettiğini (Hamlin, 2017: 306). Bu paranın başta Tekirdağ ve Bursa'da olmak üzere İzmit, Adapazarı ve Bahçecik kiliselerinin de dahil olduğu toplam on üç kilisenin inşası ya da onarımı ve genişletilmesi için harcadığını iddia etmektedir. (Hamlin, 2011: 192-202).

Hamlin, Kırım Savaşı'na büyük bir önem atfeder. Hamlin'e göre, bu savaşın nedenleri arasında misyonerler de bulunmaktadır. Kendilerinin Türkiye'deki misyonlarını Dr. Anderson Hariç, Çar Nikola'nın herkesten daha iyi bildiğini belirten Hamlin, Sir Austen H. Layard'ın, parlamentodaki makamında kendisine, Çar'ın Kırım Savaşı'nı hızlandırmasındaki en büyük sebeplerden birinin, Türkiye'deki Protestan misyonlarını ortadan kaldırmak olduğunu söylediğini ifade etmektedir. İstanbul'daki elçi Hon. George P. Marsh'ın da sekreterine yazdığı mektupta Layan'ın görüşlerini paylaştığını eklemektedir (Hamlin, 2017: 318).

Robert Koleji

Cyrus Hamlin'in Bebek İlahiyat Okulu'ndan ayrılmasının temel nedenlerinden biri, Dr. Anderson'ndan farklı bir eğitim anlayışına sahip olmasıdır. Bu anlayış farkı, özellikle "Anadilde Eğitim" konusunda daha da belirgin hale gelmiştir. Anadilde eğitimin pek çok yanlış uygulamadan dolayı çöktüğünü düşünen Hamlin, muazzam bir güce sahip bir kişi olarak gördüğü Dr. Anderson'ın, aynı zamanda büyük yanlışlar yaptığını ileri sürmektedir. Bebek İlahiyat Okulu'nun 1860'ta Merzifon'a taşınması kararının ardından Hamlin'in istifa talebi aynı yıl yürürlüğe girmiştir. Hamlin, bundan sonra Mr. Christopher R. Robert ile İstanbul'da bir kolej kurmayı planlamaktadır (Hamlin, 2017: 364-365).

Cyrus Hamlin, Board'dan ayrılışı ve kolej kurma işine yönelmesini şu sözlerle dile getirir: "Derin endişe ve umut hisleri olmasaydı yirmi yıldan fazla emek verdiğim yerden ayrılabilir miydim? Bu kadar Hristiyan sempatisi ve iş birliği bağına bir süreliğine ara verir, çocuklarımla bakımını başkalarının eline bırakır mıydım? Lakin bu girişim çok büyük bir girişimdi. Türkiye'de ilk Hristiyan kolejini açılacaktı." (Hamlin, 2017: 368).

Bebek İlahiyat Okulu'nun Merzifon'a taşınmasından bir yıl kadar önce Dr. Hamlin'in aynı yerde büyük bir kolej kurmayı planladığını ve okulun yeri konusundaki 1859'da başlayan arayışın 1869 yılı 4 Temmuz'una kadar devam ettiğini dile getiren Thain (A.R. Thain, 1907: 20). gelişmeleri şu ifadelerle okuyucusuna aktarır:

"Cesurca en iyi alana göz koyan Hamlin hem Boğaz'a nazır hem de şehirden uzak olmayan bir yer buldu. Türkler, Boğaz'a havadan hakim ve bir Amerikan üssü olacak koleje sıcak bakmadılar. Yüksekte bir kolej Dr. Hamlin'in rüyasıydı ve ona engel olamadılar. Başkentteki herhangi bir minareden daha güzel olacak olan "Doğruluğun Kulesi"ni dikecekti. Yirmi üç alan incelendi ve bu alanlar uygun olmadığı için elendi. Yirmi dördüncü alan satın alındı ve tamamen tatmin edici olmasa da burası genel olarak uygundu. İnşaat işleri başlamadan hemen önce, iki yıl evvel Dr. Hamlin'in bulunduğu Rumeli Hisarı'nın tepesindeki alan kendisine uygun bir fiyata teklif edildi. Dr. Hamlin Tanrı'ya şükretti ve dedi ki: Yükselmemize ve inşa etmemize izin ver. Tam inşaat başlayacakken bir devlet yetkilisi gelerek

henüz tamamlanmamış bazı formalitelerin olduğunu ve bunlar tamamlandıktan sonra inşaat işlerinin başlayabileceğini söyledi. Bunların ne kadar süreceği yönündeki soruya ise birkaç haftayı bulabileceği yanıtını verdi. Ancak Türkiye'deki bu bekleyiş haftalardan yıllara çıkmış ve tam on yıl sürmüştü. Ama ne yaparlarsa yapsınlar Hamlin'i hedefinden çeviremediler. Daha önce Bebek İlahiyat Okulunun bulunduğu yere geri dönerek oradaki öğretmenlerin de desteğiyle 1863'te Robert Koleji'ni kurdu. Adını New Yorklu Christopher R. Roberts'den alan kolej onun maddi desteğini de almıştır. Hayatının en iyi işi için on yedi yılını harcayan Dr. Hamlin'in yaptıklarını anlatmaya kitaplar yetmez. İngiltere'ye ve Amerika'ya bağış toplamak için çıktığı yolculukların haddi hesabı yoktur. Sekiz yıl boyunca kolej, alan olarak yetersiz kalan eski Bebek İlahiyat Okulu'nun yerinde kalmıştır. Ta ki başvurular odaların azlığı sebebiyle karşılanamaz duruma gelene dek. 1868'de Amiral Farragut İstanbul'u ziyaret etti. 1871'de ise kolej Dr. Hamlin'in daha önce planladığı yere yani Rumeli Hisarı tepesine dikilmiştir. Daha Dr. Hamlin'in okulla bağı aniden kesilmiştir. Ama kimse neden Dr. Hamlin ve Mr. Roberts'in bir ahenk içerisinde çalışmadığını asla bilememiştir" (A.R. Thain, 1907: 22-23).

1 Mayıs 1860'ta Amerikan Board ile doğrudan ilişkisi kesilen Hamlin, kolej için faaliyetlere başladığında, artık sadece bir ırk için değil, imparatorluktaki bütün ırklar adına çalışma fırsatı yakaladığı düşünerek kendisini, eskiye kıyasla daha çok misyoner olarak görür. (Hamlin, 2017: 365). Kolej için isim bulma işi Hamlin'in beklediğinden zor olmuştur. Amerikan Koleji, Anglo Amerikan, Washington, Boğaz Koleji, Oxford ve buna benzer birçok isim teklifinden hiç biri uygun görülmemiş, bunun üzerine Cyrus Hamlin'in önerisiyle Robert Koleji ismi üzerinde uzlaşmıştır. Mr. Robert, adının okula verilmesini onaylamasa da komite, ülke adına isim bulma işinin kendilerine ait olduğunu açıklayarak yeni okulun adının "Robert Koleji" olmasına karar vermiştir (Hamlin, 2011: 226-227).

Robert Koleji, 1863'te dört öğrenciyle açılmıştır. İki yılın sonunda, çoğunluğu yabancı olmak üzere 30-35 öğrenci sayısına ulaşılmış, beşinci yılda artık kolej kendi kendisini döndürür hale gelmiştir. Sekiz yılın sonunda, en yüksek öğrenci sayısına ulaşan kolej artık yer darlığı nedeniyle başvuruları geri çevirecek konuma gelmiştir (Hamlin, 2017: 382-383). Satın alınan yerin inşaat izni için yedi yıl boyunca mekik diplomasisi yürüttüğünü ifade eden Hamlin, bu diplomasi trafiğinde Sadrazam Âli Paşa'nın kendisi için söylediği rivayet edilen "Bu bay Hamlin hiç ölmeyecek ve bu kolej meselesinde tek başıma kalmama izin vermeyecek mi" (Hamlin, 2011: 229) sözlerini, uğraşlarının hangi noktalara geldiğini göstermesi açısından önemli görür.

Ahmet Vefik Paşa'dan satın alınan (Hamlin, 2017: 379) bu arazi üzerine yapılacak bir kolejin inşaat izni, Amerikalı Amiral Farragut'un İstanbul'u ziyareti sırasında, Hamlin'in ricası üzerine devlet görevlileriyle yaptığı bir dizi görüşme sonrasında alınabilmektedir (Hamlin, 2017: 389-392). Rusya ve bütün Katolik Büyükelçilerin muhalefetlerine rağmen inşaat iznin verilmesini Hamlin, "İrade verildi, muhtevasında, kolejin Birleşik Devletler'in himayesi altında bulunacağı, dolayısıyla Amerikan bayrağı taşıma hakkına sahip olacağı yazılıydı. Boğaziçi'ni dört yüz yıl boyunca herhangi bir önemli noktasına herhangi bir tecavüzde bulunulmasın diye koruduktan sonra Amerika'ya bu izin verildi. Herhangi bir İngiliz, Fransız, Alman veya Rus müessesesi, o tarihî kıyılar boyunca böylesine bir ayrıcalık elde edememişti. Bunun sebebi bizim Türkiye'ye dair hiçbir siyasi özlemimizin olmayışydı." (Hamlin, 2017: 394) sözleriyle açıklamaktadır.

4 Temmuz 1869'da temeli atılan kolejin temel yapı malzemesi olan taşlar kolejin yapılacağı yerden temin edilmiştir. Rumeli Hisarı'nın yapımında da kullanılan taşları temele yerleştirme töreninde Yunan hatip, bir şov üslubuyla, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethi ve Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması için yaptırılmış olan Rumeli Hisarı'nın surlarıyla yapılan binayı kıyaslayarak, "Bu bina şu kulelerden daha yüksekte. Onlara hâkim. Güçleri Ruhani ve ebedi. Bu bina onların yıkılıp gitmesine şahitlik edecek" (Hamlin, 2011: 231) sözlerini kullanmıştır. 15 Mayıs 1871'de kolej olarak kullanılmaya başlanan binanın resmi açılışı 4 Temmuz'da, Amerika'nın son Dış İşleri

Bakanı ve o sıralar Eyalet Sekreteri görevini yürüten William H. Seward tarafından yapılmıştır (Hamlin, 2017: 408).

Hamlin'in, Mr. Robert ile 1858'de başlayan mektuplaşması, on üç yıl sonra, yani 1871'de yine Hamlin'in deyimiyle başarıyla taçlanmıştır (Hamlin, 2017: 406). 1873 yılında koleje ciddi bir bağış toplamak için Amerika'ya giden Hamlin, yaptığı en büyük yanlısın, bu seyahate çıkmadan önce kolejle olan bütün bağlantılarını kopararak istifa etmesi olduğunu, bunda Mr. Robert'e çok fazla güvenmesi nedeniyle başkalarının planlarını göz ardı etmesinin büyük payı olduğunu söylemiştir (Hamlin, 2017: 417). Hamlin, New York'ta Mr. Robert'in Water Caddesi 99 numaradaki ofisinde görüşmüş, İstanbul'a dönmek istediğini belirtmiş, ancak Mr. Robert'in bu dönüşü onay vermemesi üzerine on yedi yıllık işbirliğini sonlandırmıştır. Bir zamanlar, ihtiyaç duyduğu zaman kullanması için kendisine belli bir bütçe ayırdığını söyleyen Mr. Robert, tamamını el yazısıyla yazdığı son vasiyet metninde de Hamlin'den tek kelime bahsetmemiş, bu da onun için başka bir üzüntü kaynağı olmuştur (Hamlin, 2017: 434-435).

Thain'e göre, Robert Koleji'nden uzaklaştırılması Hamlin'e zarar vermemiş, aksine önce "Türklerin Arasında" yı, daha sonra da Amerikan Edebiyatının en çok okunan otobiyografilerinden olan "Benim Hayatım ve Zamanlarım" ı yazarak adını kalıcı hale getirmiştir.

Thain, Cyrus Hamlin'in bundan sonraki hayatını şu şekilde özetler:

"Kalan hayatının on yıllık döneminde hem öğretmen hem de yönetici olarak iki eğitim kurumunda çalıştı. Üç yıl boyunca Bangor Teoloji Okulu'nda Teoloji kürsüsündeydi. Beş yıl da Vermont'taki Middlebury Koleji'nin müdürlüğünü yaptı. Bu dönemde okulu borçtan kurtarıp eski gücüne kavuşturdu. Hayatının son on beş yılını Lexington, Massachusetts'teki eviyle ilgilenerek geçirdi. Bu süre zarfında ara sıra yine vaazlar verdi ve insanlara İsa'yı öğretti" (A.R. Thain, 1907: 24). (...) "1900 yılı 7 Ağustos'unda, dört neslin yirmi üyesinin hazır bulunduğu Hamlin ve Washburn ailelerinin toplantısına katıldı. Ertesi gün de Portland, Maine'de "Eski Vatan Günü"ne katılmıştır. O gece çıraklık döneminde üyesi olduğu ve altmış üç yıl önce misyonerlik görevine atandığı yer olan İkinci Cemaat Kilisesi'ndeki son konuşmacıydı. Toplantı sonrası yeğeni Cyrus H. Farley'in evine gitti; ancak merdivenlerden çıkarken şiddetli ağrılar baş gösterdi. Bunlar cesur ama mecalsiz bir kalbin son çabalarıydı. Yarım saat içinde Tanrı'nın misafiri oluverdi" (A.R. Thain, 1907: 25).

Dr. Hamlin, Lexington'da, Hancock Kilisesi'nde düzenlenen sade bir cenaze töreninden sonra kilise yakınlarındaki bir mezarlığa defnedilmiştir (Hamlin, 2017: 467-468).

Dr. Cyrus Hamlin, "Robert Kolej Uğrunda Bir Ömür" adlı kitabında kendi hayatını şöyle değerlendirmektedir:

"Hayatımın değişkenliklerle dolu olduğunu ve şöyle bir ders verdiğini görebiliyorum: Bu hayat, doğruca bir adamın adımlarının peşine takılıp gitmemektir. Hayatımdaki ilk hayalim çiftçi olmaktı. Ben ise gümüş ve altın kuyumcusu oldum. Ardından dedim ki, rüşet yaşıma vardıktan sonra ithalatçılık yapayım; ama öğrenci oldum. Misyonerliğe karar verdim. Ne görev verilirse yapacaktım. Zengin olma ve öğrenim hayallerimi ebediyen feda etmiştim. Afrika'ya gitmeye niyetlendim; yön değiştirip ilk önce Çin'e, sonra en umulmadık yer olan Türkiye'ye gittim ve hayatımın mesleği olarak eğitimciliğe başladım. Amerikan Board tarafından kabul edilip atandıktan sonraki yirmi üç yıl (1837-1860) Board'la bağlantılı çalıştım. Sonraki on üç yılda da Robert Kolej'i kurdum, inşa ettim ve onun için mücadele verdim. Onu harikulade bir başarıya götürdükten sonraki dört yıl bağış toplama yolunda neredeyse verimsiz ve umutsuz çabalarla geçti. Üç yıl Bangor İlahiyat Okulu'nda hocalık yaptım. Beş yıl, anlatmış olduğum üzere Middlebury Kolej'in idareciliğini yürüttüm. İnsan hayatının her aşamasını gördüm; bir dilenciden bir sultana kadar. Shaftesbury Kontu'nu ve Lord Stratford de Redcliffe'i, tanıdığım bütün halk adamlarının zirvesine yerleştiriyorum. Esas itibarıyla hayatım fakir ve ezilen insanlarla geçti. Şayet sonsuz lütuf sayesinde Tanrı'nın Krallığı'na ulaşırsam, orada uzun süreden beri

bulunmakta olan o gariplerden bazıları benim öğretmenim olabilirler; tıpkı bir zamanlar benim onların öğretmeni olduğum gibi. Doğu'da tanıdığım kadarıyla oradaki insanların saygısını ve sevgisini kazandığımı biliyorum. Bu kanaat, hemen hemen işe yaramaz bir vaziyette geçen şu yaşlı hâlimde beni neşelendiriyor" (Hamlin, 2017: 449-450).

SONUÇ

Cyrus Hamlin, eğitimci bir misyoner olarak gönderildiği Osmanlı Devleti'nde çok daha farklı davranışlar sergilemiştir. Kendisinden sadece eğitimle ilgilenmesi talep edilmişken o, bu taleplerin ötesine taşarak tıpkı bir tacir gibi ticari faaliyetlere yönelmiştir. Cuthbert G. Young'ın Ermenilerle ilgili "Ermeni ırkı, Türkiye'ye giriş vasıtası olacak açık bir kapıdır." sözündeki mantığa paralel bir şekilde misyonerler tarafından eğitim alanında birincil hedef Ermeniler olmuştur. Bir misyoner olarak Hamlin için de eğitim ve ticari faaliyetlerin anahtarı Ermenilerdir. Diğer misyonerler gibi Osmanlı topraklarında Ermeni toplumu üzerine yoğunlaşan Hamlin, gerek Ermeni Cemaati gerek Ortodoks ve Katolik cemaatleri gerekse de yurtdışından çeşitli tepkilerle karşılaşmıştır. Rusya da Osmanlı'daki bu tarz misyon faaliyetlerine hep karşı çıkmıştır. Hatta Hamlin'e göre Kırım Savaşı'nın nedenleri arasına Osmanlı'daki misyoner faaliyetleri de bulunmaktadır.

Misyonerlerin verdiği öncelikler doğrultusunda eğitim faaliyetleri yürütmek için gönderildiği İstanbul'da bu faaliyeti çok farklı boyutlarda yapmaya çalışmıştır. Bebek İlahiyat Okulu'nda açtığı atölye, yaptığı faaliyetlerle sekülerleşme yoluna gittiğine dair ithamlar nedeniyle Kurulla arası açmış; ancak Hamlin çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Hamlin, esas misyonerliği misyon hedefindeki kişilerin düşkün vaziyette olmaması olarak değerlendirerek bunun gerçekleşmediği bir durumu kimsenin örnek almak istemeyeceği bir yol olarak görmüştür. Özellikle Kırım Savaşı sırasında girişmiş olduğu çalışmalar, kendi misyonerlik faaliyetleri içerisinde övünçle bahsedeceği çalışmalar olmuştur. Fare kapanından çamaşır makinesine kadar pek çok araç gereç yapması, ekmek üretiminden kahve işletmeciliğine kadar birçok alanda girişimler üstlenmesi, Hamlin için misyonerlik çalışması sınırları içerisinde yer alan faaliyetlerdir.

Dr. Thain'in yazısı bir bakıma zamanında misyonerlikten uzaklaşmakla suçlanan Hamlin'in yaptıklarının yıllar sonra Kurul tarafından kabul gördüğünü göstermektedir. Özellikle Kırım Savaşı sırasında yaptığı girişimler ve Robert Koleji'ni kurmuş olması misyon açısından övgüyle karşılanmıştır. Bu noktalardan bakıldığında artık Cyrus Hamlin, Amerikan Board'ın kahramanları arasında en ön safları işgal eden bir misyoner konumundadır. Amerikan Board misyonerleri Türkiye'de, Osmanlı'dan günümüze ayrılıkçı faaliyetleri destekleyen zararlı bir örgüt olarak karşımıza çıkmıştır. Bu yönüyle Cyrus Hamlin de Board'ın gözde misyoneri olarak Türkiye içinde Amerikan çıkarları için faaliyetlerde bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Alan, G. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Protestan Okulları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Barton, J. L. (2010) *Amerikan Misyonerler Heyeti Sekreterinin Anıları Türkiye'de Gündoğumu*. İstanbul: Yeditepe Yayınları
- Gündüz, Ş ve Aydın, M. (2002). *Misyonerlik*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Halidi, M. Ve Feruh, Ö. (1991) *İslâm Ülkelerinde Emperyalizm ve Askerleri: Misyonerler*. İstanbul: Araştırma Yayınları.
- Hamlin, C., Çev.Yüksel, H. (2011). *Türkler Arasında*. İstanbul: Meydan Yayınları
- Hamlin, C., Çev. Aksu, A. (2017). *Robert Koleji Uğrunda Bir Ömür*. İstanbul: Dergah Yayınları

- İskefiyeli, Z. (2013) Misyonerliğe Adanmış Bir Ömür: Joseph Kingsbury Greene. *History Studies, Volume 5 /4*
- Kocabaşoğlu, U. (1989). *Kendi Belgeleri ile Anadolu'daki Amerika- 19. Yüzyılda Osmanlı imparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları*. İstanbul: Arba Yayınları
- Mithat, A. (2008). *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Özgür, Y. (2016). *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Stone, F. A. (2011). *Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Thain, A.R., "Cyrus Hamlin D.D., LL.D., Missionary, Statesman, Inventor, A Life Sketch", *Envelope Series (Quarterly)*, Vol. X, July 1907, NO.2, ABCFM, Boston, Massachusetts
- Uçar, A., (2013). *İslam Dünyasında Misyoner Orduları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Yetkiner, C. (2008) *İstanbul'da Bir Cemaatin Doğuşu: William Goodell ve Amerikan Protestan Misyonu*, Akademik Orta Doğu, Cilt 3, Sayı 1
- Yücel, İ. (2014). *Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyön Hastaneleri (1880-1934)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

EKLER:

- Ek 1. Cyrus Hamlin biyografisinin çıktığı sayının kapağı
Ek 2. Cyrus Hamlin
Ek 3. Robert Koleji'nin bir görünümü
Ek 4. Bebek İlahiyat Okulu çizimi

Ek 1. Cyrus Hamlin biyografisinin çıktığı sayının kapağı

Ek 2. Cyrus Hamlin

Ek 3. Robert Koleji'nin bir görünümü

Ek 4. Bebek İlahiyat Okulu çizimi